

АСПЕКТИ Й ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ ВНЗ

У статті розглядаються основні аспекти й закономірності набуття здатності до комунікативної мовленнєвої діяльності, що важливо й актуально для розвитку професійного мовлення студентів-нефілологів ВНЗ. Спираючись на творчий доробок і наукові дослідження М.І.Пентилюк, визначено концептуальні засади формування мовної особистості студентів залежно від їхнього майбутнього фаху.

Ключові слова: аспекти й закономірності навчання української мови, мовленнєво-комунікативна компетенція, розвиток професійного мовлення, формування мовної особистості студента-нефілолога ВНЗ.

Як показує історія навчання мов, й української мови також, усі зусилля, спрямовані на підвищення ефективності засвоєння мови, зосереджувалися в основному на подоланні існуючого, закріпленого методу навчання і на спробах створення і впровадження на практиці нових методів, що вважалися більш досконалішими й ефективними. Поступово стало звичним явище, коли окремі часткові дидактичні способи навчання, ізольовані закономірності і принципи засвоєння мови уособлювалися, висувалися в ранг методу, що мав дати очікувані результати. Однак останнім часом все наполегливіше висувається думка про еклектичний підхід як найрозумніший вихід зі становища, зокрема щодо розвитку українського професійного мовлення студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей.

Зазначимо, що навчання української мови в сучасних закладах вищої освіти вимагає враховувати ті закономірності процесу засвоєння мовлення, від яких залежить ґрунтовне засвоєння знань й інтенсивна мовленнєва практика за фахом студентів. Тож закономірності розвитку професійного мовлення студентів-нефілологів ми визначаємо, урахувавши, по-перше, досвід навчання, по-друге, аналіз даних досліджень суміжних із методикою наук – педагогіки (дидактики), лінгвістики, психології, соціології та культурології, філософії. Відомо, що закономірність – це об'єктивно існуючий, постійний і необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їхньої внутрішньої природи, сутності. Закономірностями навчання і засвоєння української мови вважають взаємозв'язок між лінгвістичною теорією і мовленнєвою практикою, залежність наслідків навчання і засвоєння мови від потенціалу мовленнєвого середовища, створюваного в процесі навчання і в повсякденному житті [4, с.30].

Науковці визначали закономірності по-різному. Наприклад, Л.Федоренко розуміє закономірності як “об'єктивно існуючу залежність результатів засвоєння мовлення від ступеня розвитку мовленнєвотворчої системи людини, її окремих органів (органів, що складають мовленнєвий апарат, його мускулатуру і мовленнєві механізми мозку)” [8, с.19]. Вона виділяє шість закономірностей навчання мовлення. З її точки зору, мовлення засвоюється, якщо учень здатний: 1) керувати мускулами мовленнєвого апарату; 2) розуміти лексичні і граматичні мовні значення; 3) відчувати виразні конотації (відтінки) лексичних, граматичних, фонетичних мовних значень; 4) запам'ятовувати традицію сполучення мовних одиниць у потоці мовлення, тобто засвоювати норми літературного мовлення; 5) зіставляти усне й писемне мовлення; 6) збагачувати темп мовлення відповідно до міри вдосконалення мовленнєвотворчої системи того, що вивчається [8, с.21].

Низку дидактичних закономірностей навчання окреслює М.Фіцула, серед них: 1) його виховний характер; 2) зумовленість соціальними проблемами; 3) залежність від умов, під час яких воно протікає; 4) взаємозалежність процесу навчання і розвитку; 5) взаємозалежність навчання й реальних навчальних можливостей тих, хто навчається; 6) єдність методів і форм навчання [9, с.128]. У процесі встановлення закономірностей засвоєння мовлення ми приєднуємося до констатації факту: наявність “відношень між тренувальною мовленнєвою

діяльністю організму і результатом цієї діяльності – набуття здатності до комунікативної мовленнєвої діяльності” [8, с.25].

Для з’ясування ефективності навчання професійного мовлення студентів-нефілологів розглянемо аспекти формування мовленнєво-комунікативної компетенції за фахом, серед яких окремо визначимо основні аспекти засвоєння української мови, розкриті в наукових доробках Марії Іванівни Пентилюк. Аналіз її методичних праць свідчить про актуальність і глибину здобутків, надзвичайно широку й багатогранну палітру тематики досліджень. Проте найважливішими є її пошуки оптимальних шляхів розв’язання вузлових питань методики навчання української мови й освітньої парадигми в сучасних умовах розвитку науки й суспільства. У дослідженнях науковця репрезентовано основні механізми динаміки закономірностей навчання української мови.

Спираючись на праці М.Пентилюк [3; 4; 5], упорядкуємо й відзначимо ті закономірності, що важливі й актуальні для розвитку професійного мовлення студентів-нефілологів у вищій школі.

Перша закономірність – це виховний характер розвитку професійного мовлення, що сприяє вдосконаленню відповідних рис характеру і поведінки, формуванню мовної особистості професіонала нового рівня.

Друга закономірність – це відповідність суспільним потребам, оскільки розвиток професійного мовлення здійснюється за наявності в мовця необхідної мовної інтенції, зумовленої наявними мотивами. Мотиви професійної діяльності фахівця відповідають нагальним потребам суспільства і вимогам ринку праці.

Третя закономірність – залежність від умов, професійної ситуації мовлення, оскільки саме ситуація мовлення визначає мотиви спілкування.

Четверта закономірність – добір мовних засобів залежно від ситуації професійного спілкування, застосування всього різноманіття лексичних, граматичних, фонетичних мовних значень, як вербального та невербального спілкування: жестів, міміки, пантоміміки тощо.

П’ята закономірність – це суворе дотримання норм української літературної мови у процесі професійного мовлення, як-то: орфоепічних і лексико-фразеологічних норм (застосування професіоналізмів) в усному мовленні; дотримання орфографічних, лексичних (правильне уживання термінології за фахом), пунктуаційних, синтаксичних і стилістичних норм у писемному мовленні.

Шоста закономірність – зіставлення усного й писемного мовлення студентів-нефілологів, розвиток професійного мовлення (на основі текстів за фахом з виходом у професійний дискурс), спираючись на види мовленнєвої діяльності (аудіювання (слухання), читання, говоріння й письмо).

Сьома закономірність – це взаємозалежність методів і прийомів навчання української мови з метою розвитку професійного мовлення з урахуванням психологічної та фахової специфіки студентів ВНЗ нефілологічного профілю.

Таким чином, у результаті аналізу досліджень М.І.Пентилюк з’ясовано, що закономірності, покладені в основу оптимального процесу навчання української мови у вищій школі, дозволяють здійснити розвиток професійного мовлення студентів-нефілологів у світлі сучасної методики та філософії освіти.

Засновуючись на визначених закономірностях, що враховуються більш теоретичними науковими дисциплінами, у методиці навчання української мови, як і в загальній методиці навчання мов, усе сильніше пробивається ідея про необхідність розглядати процес оволодіння українською мовою за професійним спрямуванням як явище багатогранне, зумовлене не тільки зовнішніми чинниками – такими, як метод, організація і засоби навчання, відбір мовного матеріалу тощо, але й внутрішніми, що стосуються особистості. У зв’язку з цим, традиційна модель освіти, як зазначає академік І. Зязюн, спрямована на передачу майбутнім фахівцям необхідних знань, умінь і навичок, у наш час втрачає свою перспективність. Виникає необхідність зміни стратегій, глобальних цілей освіти,

перестановки акценту зі знань фахівця на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як мета і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності [1, с.9].

У розв'язанні цих завдань ми спирались на теорію цілісного процесу формування всебічно й гармонічно розвиненої особистості, що розробляла М.І.Пентиліук [4; 5; 6; 7] й інші вчені. На цій підставі під цілісним педагогічним процесом розуміємо процес, функціонування якого забезпечує формування не тільки окремих компонентів особистості (знань, умінь), але й особистості загалом.

Зазначимо, що дослідження М. І. Пентиліук зробили істотний внесок у розв'язання питання професійної спрямованості змісту навчання української мови відповідно до вимог сучасного виробництва і ринку праці. Однак взаємозв'язок професійної підготовки і розвитку професійного мовлення, вимог суспільства до фахівця і працівника певної професії вивчений недостатньо. Розвиток особистості професіонала, становлення мовленнєвих знань, умінь і навичок за фахом, відбувається як у період професійної підготовки, так і після завершення навчання – у процесі роботи за фахом. Найбільш ефективним видається цілеспрямоване формування і розвиток професійного мовлення особистості фахівця саме на етапі навчання, оскільки на стадії безпосереднього виконання професійно зумовлених дій розвиток особистості часто відбувається інтуїтивно й хаотично-емпірично, що вимагає значних витрат психофізіологічної енергії і збільшує тривалість етапів сходження до акме професійної діяльності [3].

З позицій когнітивно-комунікативного, компетентнісно-діяльнісного та професійно-орієнтованого підходів за допомогою модульної методики навчання можна визначити стратегічну мету навчального предмета “Українська мова (за професійним спрямуванням)”, що буде полягати у формуванні “вторинної мовної особистості студента”, здійснювати різні види мовленнєвої діяльності за фахом (аудіювання, говоріння, читання, письмо), здатної на мовні й мовленнєві операції і дії на рівні фонетики, лексики, граматики, готової до професійного спілкування. Тому завдання курсу української мови, передбачає розробку концептуальних основ формування особистості професіонала на новій предметній основі, що містить інтеграцію навчальної, наукової, виробничої, мовленнєвої діяльності студента. Метою його діяльності стає не просто засвоєння деякої частини змісту, соціального досвіду, зафіксованого у вигляді навчальної інформації, а формування здатності до виконання професійної діяльності на основі цих знань. Успіх формування стійкої професійної мотивації і розвитку комунікативних якостей у професійній сфері залежить від створення обґрунтованої дидактичної системи, що передбачає й охоплює головні напрями, як у професійній підготовці, так і у формуванні особистості фахівця в сучасних умовах. Під дидактичною системою формування професійних інтересів розуміється взаємопов'язана сукупність психолого-педагогічних умов, методів, прийомів і форм навчання і виховання засобами української мови, що найбільш ефективно сприяють вибору життєвих стратегій, моделей саморозвитку й самоактуалізації особистості, зокрема, мовного і мовленнєвого вдосконалення.

Отже, з опорою на основні закономірності навчання української мови для розвитку професійного мовлення, зазначені у дослідженнях М.І.Пентиліук, реалізація мети навчання і функцій предмета “Українська мова (за професійним спрямуванням)” із позиції модульного навчання здійснюється у процесі розв'язання конкретних фахових завдань навчання української мови як засобу розвитку професійного мовлення.

Актуальне значення мають усі праці М.І.Пентиліук з наукової організації навчального процесу та його оптимізації, процесу засвоєння навчальної інформації, пізнавальної діяльності, формування сучасного конкурентоспроможного фахівця відповідно до вимог суспільства. Нині результати цих досліджень уже покладено в основу практики вищої школи. “Хто формує освіту, той формує суспільство” – це відоме педагога-гуманіста Януша Корчака [2, с. 62] стає особливо актуальним у контексті кардинальних змін, передбачених процесом оновлення освіти в Україні сьогодні. Зазначимо лише, що неперервні наукові пошуки Марії Іванівни Пентиліук спрямовані в майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 341 с.
2. Корчак Я. Правила життя/ Корчак Я. – К.: Молодь, 1989. – 317 с.
3. Пентиліук М.І. Концептуальні засади мовної освіти як засоби інтелектуального і духовного розвитку особистості / М.І. Пентиліук // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Херсон, 1998. – Вип. 2. – С. 14–17.
4. Пентиліук М.І. Концептуальні засади навчання рідної мови / М.І.Пентиліук // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Херсон, 2003. – Вип. 34. – С. 69–72.
5. Пентиліук М.І. Концепція когнітивної методики навчання української мови / М.І. Пентиліук, А.І. Нікітіна, О.М. Горошкіна // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5–9.
6. Пентиліук М.І. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: підруч. для вищ. закладів освіти / М.І. Пентиліук, С.О. Караман, А.Г. Галетова. – К.: Ленвіт, 2000. – 184 с.
7. Пентиліук М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / М.І. Пентиліук // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 8–10.
8. Федоренко Л.П. Принципы обучения русскому языку / Л.П. Федоренко. – М.: Просвещение, 1964. – 255 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К.: Академія, 2000. – 512 с.

Дроздова І.П.

АСПЕКТЫ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ-НЕФИЛОЛОГОВ ВУЗОВ

В статье рассматриваются основные аспекты и закономерности приобретения способности к коммуникативной речевой деятельности, что является важным и актуальным для развития профессиональной речи студентов-нефилологов вузов. Опираясь на творческие разработки и научные исследования М.И.Пентиліук, определено концептуальные основы формирования языковой личности студентов в зависимости от их будущей специальности.

Ключевые слова: аспекты и закономерности обучения украинскому языку, коммуникативно-речевая компетенция, развитие профессиональной речи, формирование языковой личности студента-нефилолога вуза.

Drozdova I.P.

ASPECTS AND MECHANISMS OF SPEAKING AND DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SPEAKING APPLIED FOR STUDENTS NON-PHILOLOGISTS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The main aspects and mechanisms of gaining ability of communicative speaking are studied in this article. They present a great importance and are very topical for the development of professional speaking of student's non-philologists in higher educational establishments. Taking into account the creative work and scientific researches carried out by M.I.Pentyljuk the conceptual bases of students' speaking personality forming were defined. These determined bases depend on student's future profession.

Key words: aspects and mechanisms of Ukrainian language teaching, speaking and communicative competence, the development of professional speaking, students' (non-philologists') speaking personality forming.